

Боровець Олена Віталіївна*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти**Рівненського державного гуманітарного університету, Рівне, Україна*E-mail: olena.borovets@rshu.edu.uaORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0722-3317>**Третяк Оксана Миколаївна***кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти**Рівненського державного гуманітарного університету, Рівне, Україна*E-mail: oksana.tretiak@rshu.edu.uaORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4558-2863>**Підготовка майбутніх учителів до реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі**

Реформування системи освіти в Україні зумовлює пошук нових підходів до організації освітнього процесу, здатних виконувати вимоги сьогодення. Як свідчать теоретичні дослідження й освітня практика, серед таких підходів вагоме місце посідає діяльнісний підхід, в основі якого – організація активної пізнавальної діяльності здобувачів освіти. У статті доводиться, що діяльнісний підхід в умовах оновлення та модернізації початкової освіти є основою організації освітнього процесу в початковій школі, а його реалізація передбачає наявність відповідного рівня підготовки педагогів. Саме тому проблема підготовки майбутніх учителів до реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі нині є актуальною і потребує значної уваги. Метою статті є схарактеризувати практико орієнтований аспект підготовки майбутніх педагогів до реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі. Під час дослідження використовувалися такі методи: аналіз та узагальнення наукової літератури; спостереження за діяльністю здобувачів вищої освіти; аналіз практичного досвіду реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі ЗВО.

У статті відстоюється думка, що для ефективної підготовки майбутніх учителів до реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі потрібно створити умови, за яких здобувачі вищої освіти оволодівають професійною компетентністю через активну діяльність із застосуванням викладачами під час навчальних занять діяльнісних практик, методів, стратегій, інструментів діяльнісного підходу. У статті схарактеризовано три основні складові (мотиваційну, когнітивну та операційно-діялісну) готовності майбутніх учителів до реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі.

Проаналізовано досвід застосування діялісних практик в освітньому процесі ЗВО під час навчальних занять з професійно орієнтованих дисциплін на прикладі курсу «Дидактика початкової освіти». Зроблено узагальнювальні висновки, що в процесі практико орієнтованого діялісного навчання формується готовність майбутніх учителів до реалізації діялісного підходу на уроках у початковій школі.

Ключові слова: діялісний підхід, підготовка майбутніх учителів, початкова школа, урок, дидактика.

Вступ. В епоху глобалізації та інформатизації суспільних процесів змінюються завдання та загальна мета освіти в сучасному світі. Орієнтація на демократичні цінності ставить у пріоритет формування особистості, здатної до креативності, винахідливості, самостійності, до гнучкого прийняття ефективних рішень у нетипових ситуаціях, до командної взаємодії та генерування нових ідей у різних сферах життєдіяльності. Традиційна система навчання, характерною ознакою якої є переважання пояснювально-ілюстративних і репродуктивних методів, не може забезпечити реалізацію таких завдань. Тому триває пошук нових підходів до організації освітнього процесу, здатних виконувати вимоги сьогодення. Як свідчать теоретичні дослідження й освітня практика, серед таких підходів вагоме місце посідає діялісний підхід, в основі якого – організація активної пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Реалізація діяльнісного підходу в початковій школі передбачає наявність відповідного рівня підготовки педагогів. Усвідомлення вчителями значущості діяльнісного підходу для досягнення мети та завдань сучасної початкової освіти, володіння ними необхідними теоретичними знаннями про методи, стратегії, інструменти діяльнісного підходу, практичними вміннями їх застосування на уроках є суттєвою передумовою ефективного впровадження ідей діяльнісного підходу й досягнення високих результатів. Саме тому проблема підготовки майбутніх учителів до реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі нині є актуальною і потребує значної уваги як з позиції теоретичного обґрунтування, так і з позиції розроблення методичних рекомендацій щодо означеного процесу.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що підґрунтям для визначення сутності та значення діяльнісного підходу є праці А. Дістервега, А. Еспінаса, Людвіга фон Мізеса, Є. Слуцького й інших про діяльність як процес активної взаємодії людини з довкіллям та іншими людьми. Теоретичні основи діяльнісного підходу висвітлено в дослідженнях Г. Атанова, І. Бега, Н. Гузій, Т. Гури, В. Лозової, Г. Пустовіта, О. Роми, Б. Суся та інших. Різні аспекти реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи презентують у своїх напрацюваннях Г. Бовсунівська, Н. Білоусова, Т. Гордієнко, Е. Данканич, О. Дмитренко, Т. Молнар, Т. Фатянова, В. Шаран, О. Шаран та інші. Відображення проблеми діяльнісного підходу в професійній підготовці майбутніх педагогів знаходимо в роботах О. Дубасенюк, Ю. Зубцової, Н. Мирончук, О. Роми, І. Шумілової та інших. Як свідчить аналіз наукової літератури, актуальність проблеми діяльнісного підходу зумовлює проведення досліджень різних його аспектів. На нашу думку, потребує вивчення процес підготовки майбутніх учителів до реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі.

Мета та завдання дослідження. Метою нашої статті є схарактеризувати практико орієнтований діяльнісний аспект підготовки майбутніх педагогів до реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі. Основні завдання дослідження: обґрунтувати необхідність реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі з метою формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів та визначити роль учителя в цьому процесі; схарактеризувати особливості підготовки здобувачів вищої освіти до реалізації діяльнісного підходу; проаналізувати досвід застосування діяльнісних практик в освітньому процесі ЗВО та їх вплив на формування готовності майбутніх педагогів до реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі.

Матеріали та методи дослідження. Під час дослідження використовувалися такі методи: аналіз та узагальнення наукової літератури з метою вивчення сутності та основних характеристик поняття «діяльнісний підхід», особливостей реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі; спостереження за діяльністю здобувачів вищої освіти під час аудиторних занять; аналіз практичного досвіду реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі ЗВО під час викладання обов'язкових і вибіркових компонентів освітньо-професійної програми.

Результати дослідження. Важливим завданням сучасної початкової освіти є формування в здобувачів ключових і предметних компетентностей, що передбачає не лише володіння знаннями, вміннями, навичками, а здатністю їх застосовувати в реальних життєвих ситуаціях. Теоретичні обґрунтування та шкільна практика доводять, що формування й розвиток таких здатностей забезпечується засобами активної пізнавальної діяльності школярів. Саме на таких засадах базується діяльнісний підхід, принципи якого «відображають сучасне розуміння вимог до якісного шкільного навчання» (Гура та ін., 2022: 24), і який розкриває перед учителем безліч можливостей для використання інтерактивних продуктивних стратегій, інструментів, засобів навчання молодших школярів.

Реалізація діяльнісного підходу нині є основою організації освітнього процесу в початковій школі (Бовсунівська, Трохименко, 2022), що забезпечує формування компетентностей і наскрізних умінь здобувачів початкової освіти, підвищує рівень їхньої мотивації, активності, ініціативності, адже діти молодшого шкільного віку допитливі й енергійні, люблять створювати щось нове та взаємодіяти з ровесниками. Діяльнісний підхід є потужним інструментом реалізації принципу зв'язку теорії з практикою, навчання – з життям, ефективним способом забезпечення дієвості знань (Сусь, Шут, 2017). У практиці початкової школи він створює передумови для підготовки дитини до виконання різнопланових завдань у повсякденному житті, до успішної самореалізації в суспільному середовищі. Таким чином, доцільність та ефективність діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи сумнівів не викликає. Однак виникає проблема готовності педагогів до його реалізації в практиці початкової освіти.

Дослідження Т. Гури, О. Кузнецової, О. Роми, присвячені питанням готовності українських педагогів до впровадження європейських практик, зокрема діяльнісного підходу, в шкільну освіту, демонструють «домінування позитивного емоційно-ціннісного ставлення українських педагогів до впровадження ігрових і діяльнісних методів (ціннісний компонент готовності), засвідчують достатній рівень володіння знаннями про принципи діяльнісного підходу, розуміння необхідних умов для його практичного впровадження

(когнітивний компонент), підтверджують за даними самооцінки наявність необхідних професійних умінь для ефективного використання відповідних методик в освітньому процесі (конструктивний компонент)» (Гура та ін., 2022: 29). Авторами доводиться, що вчителям сучасної початкової школи необхідна спеціальна підготовка до впровадження діяльнісних методів навчання, яку можна здійснити в умовах закладів післядипломної педагогічної освіти, у процесі проведення тренінгів, вебінарів, семінарів та інших форм підвищення кваліфікації педагогів. Цілеспрямовану та системну роботу організовано The LEGO Foundation у межах Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та The LEGO Foundation через залучення вчителів початкових класів до участі в спецкурсах «Навчання через гру», «Діяльнісний підхід у початковій школі».

На нашу думку, важливе місце в реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи посідає підготовка майбутніх педагогів під час їхнього навчання в педагогічному ЗВО. Молодий фахівець, який приходить у заклад освіти після закінчення навчання в університеті, зобов'язаний бути компетентним у питаннях застосування діяльнісних практик у початковій школі. Дослідники стверджують, що «впровадження діяльнісного підходу в освітній процес передбачає кардинальні зміни у методиках навчання та виховання дітей» (Шаран та ін., 2022: 143). Отже, з-поміж важливих завдань підготовки майбутнього вчителя виокремлюємо завдання формування його готовності до використання діяльнісних методів, стратегій, інструментів на уроках. Акцентуємо увагу саме на уроку, оскільки в Новій українській школі він залишається провідною формою організації освітнього процесу і його побудова, моделювання, організація, проведення, залучення учнів до роботи мають визначальне значення для формування в учнів початкової школи ключових компетентностей відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти.

Плануючи та проєктуючи урок, педагог повинен його «моделювати як ряд логічно завершених етапів, кожен з яких має свою мету, свої критерії оцінювання та прогнозовані результати» (Гордієнко, Білоусова, 2022: 32). Сучасний урок у Новій українській школі стає більш гнучким і варіативним щодо змісту та форм роботи, розкриває можливості для реалізації креативних задумів учителя та впровадження продуктивних інноваційних технологій. Так, у напрацюваннях Г. Бовсунівської, Т. Трохименко зазначається, що реалізація діяльнісного підходу на уроках сприяє врахуванню дослідницьких інтересів молодших школярів, передбачає аналіз учнями проблемних ситуацій, ставить в умови, коли потрібно приймати рішення, їх аргументувати, брати на себе відповідальність, критично мислити тощо. При цьому вчитель повинен вміло поєднувати, доцільно чергувати різноманітні форми, методи, стратегії, моделі навчання, що потребує від фахівця ґрунтовних знань, практичних умінь, належного рівня підготовки до професійної діяльності на засадах нових підходів до організації освітнього процесу.

У сучасних дослідженнях відзначається, що «завдання викладачів закладів вищої педагогічної освіти полягає в тому, щоб створити умови, за яких студенти могли б здобувати досвід впровадження діяльнісного підходу» (Зубцова, Рома, 2020: 156). Для цього потрібно створити умови, за яких здобувачі вищої освіти також оволодівають професійною компетентністю через активну діяльність і з урахуванням особливостей діяльнісного підходу. Підтримуємо думку про те, що «діяльнісний підхід у системі вищої педагогічної освіти передбачає спрямованість освітнього процесу на оволодіння загальними та фаховими компетентностями майбутнім фахівцем, який буде здатним планувати та організовувати освітній процес, забезпечувати навчання, виховання та розвиток учнів, створювати освітнє середовище» (Зубцова, Рома, 2020: 157).

На думку Н. МIRONЧУК, «умовою ефективної фахової підготовки є активна діяльність студентів у процесі оволодіння методологічним, теоретичним, практичним та соціальним змістом майбутньої професійної діяльності» (МIRONЧУК, 2014: 87). Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дає підстави виокремити три основні складові готовності майбутніх учителів до реалізації діяльнісного підходу на уроках в початковій школі: мотиваційну, когнітивну й операційно-діяльнісну. Мотиваційна складова передбачає формування інтересу здобувачів вищої освіти до означеного питання, стимулювання до поглиблення власних знань та вмінь, розвиток позитивного ставлення до активних форм і методів взаємодії зі школярами в процесі навчання. Когнітивна складова передбачає глибоке осмислення й розуміння, гнучке володіння майбутніми вчителями знаннями про сутність, значення, особливості, методи та засоби діяльнісного підходу. Операційно-діяльнісна складова передбачає вміння реалізовувати ключові ідеї діяльнісного підходу в реальному освітньому середовищі під час уроків у початковій школі через впровадження відповідних стратегій, інструментів, активностей, взаємодій.

Формування готовності здобувачів вищої освіти до реалізації діяльнісного підходу в майбутній професійній діяльності, за нашими переконаннями, має бути практико орієнтованим і відбуватися під час засвоєння змісту професійно орієнтованих дисциплін обов'язкового та вибіркового блоків, проходження практик. Основною особливістю цього процесу є те, що теоретичні знання засвоюються під час їх практичного використання, оперування ними в конкретних активностях. Важливим є глибоке

усвідомлення студентами сутності та значення діяльнісного підходу, що відображається у його основних характеристиках: значуща (важливість та актуальність інформації для особистості, розуміння її практичної спрямованості та можливості застосування в реальних життєвих ситуаціях); соціальна (представлена різними варіантами взаємодії учасників освітнього процесу, що передбачає співпрацю, співтворчість, взаємопідтримку, комунікацію); активна (передбачає активну залученість до процесів і форм роботи, прояв ініціативи); мотивуюча (стимулює до розвитку, креативності, не зупинятися на досягнутому, не боятися помилитися); радісна (створення ситуацій успіху, отримання задоволення від процесу і результатів діяльності).

Значними можливостями для формування готовності здобувачів вищої освіти до реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі є спецкурси, які імплементуються в межах проєкту «Сприяння освіті», започаткованого Міністерством освіти і науки України та фондом The LEGO Foundation (королівство Данія) (у межах Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та The LEGO Foundation та відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 11.10.2023 № 1235). Так, у Рівненському державному гуманітарному університеті в межах угоди про співпрацю із The LEGO Foundation в Україні здобувачі спеціальності «Початкова освіта» вивчають курси «Діяльнісний підхід у початковій школі», «Діяльнісний підхід у початковій школі: наскрізний вимір». Особливістю проведення занять є те, що вони побудовані у форматі активної взаємодії, обговорення проблем, командної роботи, інформаційного пошуку, створення нового продукту, прояву ініціативи та креативності. Студенти під час занять залучаються до активностей, які згодом під час практики чи професійної діяльності зможуть впроваджувати на уроках у початковій школі.

Аналіз освітньо-професійних програм і навчальних планів підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Початкова освіта» свідчить, що зазначені вище дисципліни включено до вибіркового блоку, і вони вибираються студентами 3–4-го курсів, які вже мають певну систему професійних знань та вмінь. На нашу думку, впровадження діяльнісного підходу в освітній процес ЗВО з метою підготовки майбутніх учителів до його реалізації на уроках у початковій школі потрібно розпочинати вже з першого курсу, зокрема під час викладання предметів професійного циклу. Так, у процесі вивчення дисципліни «Дидактика початкової освіти» закладаються основи для успішного оволодіння майбутніми вчителями предметними методиками, а залучення першокурсників до активної роботи на лекціях і практичних заняттях підвищує рівень інтересу до навчання, допомагають формувати ціннісне ставлення до організації освітнього процесу на засадах діяльнісного підходу.

Практика свідчить, що продуктивними та більш результативними порівняно з традиційними є такі форми проведення лекцій, як лекція із заздалегідь запланованими помилками, лекція-пресконференція, лекція з неповною інформацією (передбачає зробити інформаційний запит), а також застосування методів «мозкова атака», «асоціативний куш», «кубування» та інших. Під час таких занять здобувачі вищої освіти залучаються до активних форм роботи, зростає рівень усвідомленості змісту матеріалу, підвищується міцність знань, розвиваються вміння аргументовано відстоювати власну думку, робити узагальнення та висновки.

Під час практичних занять з дидактики початкової освіти в контексті реалізації діяльнісного підходу розкривається широкий спектр форм організації діяльності студентів, методів і засобів навчання. Так, спостереження свідчать, що здобувачі активно і продуктивно працюють, коли організовується робота в командах, виконання групових та індивідуальних проєктів, різнопланове опрацювання основних категорій дидактики (створення ребусів, кросвордів, інтелект-карток, ілюстрування загадок тощо), обговорення актуальних проблем сучасної дидактики у форматах «Світове кафе», «Хмара слів», «Дискусійна панель», «Дидактичне доміно», «Крісло автора» тощо.

Важливим вважаємо акцентування уваги майбутніх педагогів на використовуваних методах і прийомах навчання в курсі дидактики початкової освіти з подальшим їх проєктуванням на освітній процес у початковій школі. Студенти аналізують можливість застосування тих чи інших інструментів діяльнісного підходу на уроках у початковій школі, їх доцільність з позиції основних характеристик (значуща, активна, соціальна, радісна, мотивуюча), моделюють педагогічні ситуації.

Аналіз досвіду викладання курсу «Дидактика початкової освіти» свідчить, що в процесі формування готовності майбутніх учителів до реалізації діяльнісного підходу ефективною є співпраця з учителями-практиками, які впроваджують діяльнісні методи в умовах початкової школи. Серед використовуваних форм співпраці – гостьові заняття, майстер-класи, відвідування й аналіз уроків, зустрічі для обміну ідеями, рольові ігри тощо.

Спостереження свідчать, що ті методи, прийоми, стратегії діяльнісного підходу, до яких систематично активно залучаються здобувачі вищої освіти на аудиторних заняттях в університеті, вони вправно застосовують під час проведення уроків у початковій школі.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновки, що цікаві форми проведення занять, можливість проявити себе в різних ролях і видах діяльності, організація командної роботи, виконання проєктів сприяють розвитку інтересу здобувачів до проблеми реалізації діяльнісного підходу, стимулюють до самоосвіти та самовдосконалення, формують уміння застосовувати сучасні практики залучення учасників освітнього процесу до активної пізнавальної діяльності. Моделює та організовує таку роботу викладач, і він власним прикладом реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі ЗВО, організовуючи різноманітні активні види діяльності майбутніх учителів, стимулює студентів до продуктивної взаємодії, спонукає поглиблювати професійні знання та вміння, підтримує ініціативність, самостійність і креативність здобувачів вищої освіти. Саме в процесі такого практико орієнтованого діяльнісного навчання формується готовність майбутніх учителів до реалізації діяльнісного підходу на уроках у початковій школі.

Перспективи подальших розвідок досліджуваної проблеми вбачаємо у вивченні впливу комплексної реалізації діяльнісного підходу в освітньому процесі педагогічного ЗВО на формування загальних і спеціальних (фахових) компетентностей майбутніх учителів.

Література

Бовсунівська Г., Трохименко Т. Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу в початковій школі. *Житомирщина педагогічна*. 2022. № 2 (26). URL: https://znayshov.com/News/Details/zhytomyrshchyna_pedahohichna_2_2022.

Гордієнко Т., Білоусова Н. Прийоми організації діяльнісного підходу в початковій школі на уроках «Я досліджую світ». *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2022. № 3. С. 30–37.

Гура Т., Кузнецова О., Рома О. Готовність українських педагогів до впровадження європейських практик у шкільну освіту: психологічні передумови та особливості розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Спецвипуск. С. 23–31.

Зубцова Ю., Рома О. Організаційно-методичні засади підготовки майбутніх вчителів до запровадження діяльнісного підходу в початковій школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69. Т. 2. С. 155–158.

Мирончук Н. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх педагогів до реалізації функцій учителя-вихователя. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 4 (76). С. 85–88.

Сусь Б. А., Шут М. І. Діяльнісний підхід як ефективний спосіб забезпечення дієвості знань. *Збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки*. Бердянськ, 2007. № 4. С. 5–8.

Шаран О., Шаран В., Данканич Е. Використання діялісно-ігрового підходу під час вивчення математики та інформатики в початковій школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 84. С. 142–145.

Preparation of future teachers for the implementation of an activity approach in primary school lessons

Borovets Olena

PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Primary, Inclusive and Higher Education Pedagogy Rivne State University of the Humanities, Rivne, Ukraine

Tretiak Oksana

PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Primary, Inclusive and Higher Education Pedagogy Rivne State University of the Humanities, Rivne, Ukraine

Reforming the education system in Ukraine leads to the search for new approaches to the organization of the educational process capable of fulfilling the requirements of today. The article states that the activity approach is the basis for the organization of educational process in primary school, and its implementation involves the existence of an appropriate level of training of teachers. That is why the problem of preparing future teachers for the implementation of an activity approach in primary school lessons is now relevant and needs considerable attention. The purpose of our article is to characterize the practically oriented aspect of the

preparation of future teachers to implement an activity approach in primary school lessons. The research used the following methods: analysis and generalization of scientific literature; observation of the activities of higher education applicants; analysis of practical experience of implementing the activity approach in the educational process of the University.

The article defends the idea that for effective preparation of future teachers for the implementation of the activity approach in primary school lessons, it is necessary to create conditions under which higher education applicants master professional competence through active activity with the use of activity practices, methods, strategies, and tools of the activity approach by teachers during educational sessions.

The experience of applying activity practices in the educational process of the University during training sessions in professionally oriented disciplines is analyzed. Generalizing conclusions have been made that in the process of practically oriented activity learning is formed the readiness of future teachers to implement an activity approach in primary school lessons.

Keywords: *activity approach, preparation of future teachers, primary school, lesson, didactics.*

Accepted: March 30, 2025